

Три як рідні брати (скорочено)

Юрій Федькович

I

Іван Шовканюк — головний герой повісті, згадує своє життя, як його, двадцятилітнього хлопця, забрали в цісарську армію. Хлопець ледве—ледве випросився на три дні додому, щоб попрощатись із рідними. Мати з сестрами плакали, лише старший брат Онуфрій виглядав байдужим, бо він був хворим і потихеньку гинув.

"— Братику,— кажу,— а вам мене не жалко? Він мені на це нічо не відповів, тільки дві сльози великі —великі покотились по красному та зав'ялому тому личку.

Заплакав і я собі, попрощався та й пішов".

II

За два армійських роки Іван не знайшов собі друзів у армії, бо був сумний і мовчазний. Лише іноді він тихо плакав, стоячи на вахті, щоб ніхто не бачив. "Аукасарні — от як у касарні: гомін, зойк. Дехто лає, дехто б'є, декого знов другі б'ють. А я собі — от як то я: все мовчу та своє діло роблю. Пан капрал Косович не раз, бувало, й кажуть:

— Це,— кажуть,— чоловік кам'яний; я би так не змігжити на світі!

— А що ж,— кажу,— пане капрал: ми не можемо бути всі однакі.— Та й знов молчу".

Одного разу черговий капрал повідомив Івана, що з дому йому надійшов лист. "А камратя так зараз і в жарти:

— Еге,— кажуть,— з грішми! Шовканюк завтра платить".

III

Ранком наступного дня Іван пішов одержати листа, а капітан був такий злий, що жбурнув того листа в обличчя юнакові. "Поніс я свій лист до одного фронттера, що знав читати.

— Ану,— кажу,— фронттер, прочитайте мені оцей лист, будьте такі добрі!

— Чому ні,— каже,— прочитаю".

Лист був від брата Онуфрія, який відчував, що помирає. Онуфрій писав, що сестри в наймах, а найменший брат Василько у панів біля волів служить. Свою ж худобу родині прийшлося продати, щоб сплатити податки, навіть кожух для цього продали. Дядько їхній Андрій дуже образив Іванову родину: відібрав у них корову, але Онуфрій просив про це не згадувати, адже дядько свій, рідня. Онуфрій також просив Івана споминати його і приїхати у відпустку, адже мати залишається сама.

IV

Другого дня Іван Шовканюк пішов проситися у відпустку. Почувши це, капітан ударив Івана в обличчя, звелів арештувати.

Сидячи в камері, хлопець вирішив утопитися, коли вийде, бо не міг винести збиткування над собою.

V

Через два дні Шовканюка повели до капітана. Разом з ним викликали усіх словаків, які служили в цьому полку, бо їм вийшов строк служби. "Приходить капітан до словаків.

— А що,— каже,— прийшло, аби вас пустити додому.

Вони так зраділи, Господи!" Капітан запропонував словакам послужити ще. Але ніхто не схотів. А капрал Бая погодився служити ще рік за те,

щоб Івана Шовканюка пустили у відпустку. "Капітан не йме віри: то на мене дивиться, то на капрала.

— А це, — каже,— як?

— Отак, як кажу: пустіть Шовканюка на урльон (відпустку), то вам цілий ще рік служитиму. Пустіть, пустіть, пане капітан,— в нього брат помер, в нього стара слаба мати з голоду помирає". Капітан на це погодився.

VI

Наступного дня Іванові видали "урльопас" і драний одягта й відпустили. Він довго чекав капрала, щоб подякувати й попрощатись, але не діждався і пішов.

Вийшовши за місто, Іван зустрів Баю. Капрал запросив Івана у шинок, пригостив вином, якого хлопець ніколи не куштував, і дав грошей купити хоч козушок, бо перед Різдом було дуже холодно, а на Шовканюкові драний одяг і йти йому додому більш сорока миль. Не хотів Іван спочатку брати гроші в капрала, але той дуже розсердився. "Не хотів я їх більш гнівати — узяв. За два леви,— думаю я собі,— куплю нені добру хустку тепленьку, за лева — шовкову хустку братові до шиї; а по левові — кожній сестрі по рантухові тонкому та широкому".

Попрощався Іван з капралом Бая й пішов.

VII

Вже доходячи додому, Іван втомився і зголоднів. У нього в торбі були і калачі, і вино, і риба, але він не їв, хотів принести все додому, адже був св'ят—вечір перед Різдом. "...По хатах світло видно, чути, як добрі люди радуються сидя при вечері, а я собі йду з ціпком у руках та думаю, що то тепер у мене дома діється. Братика мого, мабуть, уже й немає на світі!.. А що ненечка, а що сестри? ...Йду далі, навіть і в вікна не дивлюся, так іду. А тут так мене і тисне щось коло серця, неначе п'є що мене за серце; і дрімлеться мені, неначе я п'яний або що, а я нині і кришечки хліба в устах не мав, не то що". Втомившись, Іван сів і заснув.

VIII

Прокинувся він не на снігу, а на білій постелі у якогось молодого жандарма. "Бачили ви того ангела, що в Черновцах у святій Параскеві на лівих деревах намальований? Такий і це жандарм був, благий та ясний. Стоїть надо мною та дивиться в вічі". Цей жандарм знайшов Івана на дорозі замерзаючого, викликав лікаря і доглядав.

"— Коби я знав,— кажу,— де мій мундир, я би збирався.

Доста невеселий був жандарм, я ще засміявся.

— Коби,— каже,— за три дні, то би добре. Я аж не зумівся.

— Що ви оце кажете, пане? Ви не знаєте, яку мене дома!

— Я все,— каже,— знаю. Але дохтор велів тебе не пускати.

— Аде ж той,— кажу,— дохтор?

— Він зараз повинен надійти — я вже післав по нього". Прийшов лікар і не дозволив хлопцеві вставати з постелі, бо він був

ще дуже слабкий. Але Іван випросився, зіславшись на те, що додому йому близько. І лікар дозволив, але тільки наступного дня, йти йому додому.

IX

Іван лежав і згадував домівку. Жандарм спитав, чого він замислився. Іван відповів, що думає, заметане брата живого чи ні. А жандарм сказав, що вже тиждень, як поховали Онуфрія, і заплакав.

"— Або ви,— кажу,— мого брата знали?

— Я,— каже, не мав вірнішого товариша на цілій цій вашій Буковині. — ...Як же ж ви пізналися з Онуфрієм?

— Я не раз,— каже,— у вас на квартирі стояв, от і пізнався. Як то було таку шири та любу душу не полюбити?..

— А сестри мої — не знаєте, чи прийшла хоть одна додому? Бо брат мені писав, що обі в наймах.

— В наймах,— каже жандарм, а сам так і почервонів".

Два тижні працював Іван в лісі. Одного дня до нього прибіг Василько і сповістив, що мати дуже хвора. Коли Іван прибіг — мати вже вмерла. " — А чому ж ти мені, синку, давно не дав знати? — лаю я на хлопця.

— Я хотів, бадічку, коли ж бо неня ув одно мене не пускали,— повістує хлопець, плачучи.

— "Ви, ненечко, слабі,— я піду за бадічком у ліс?" — "Не йди, синку,— кажуть неня,— а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя. Не йди, синку, я не слабенька".

XII

Після похорону матері Іван захворів. Прийшов піп за платою за похорони, забрав торбину з одягом і залишок грошей. "Аж тут уходить і вїт з десятником.

— Ати,— каже,— набрав у жида на сажні — чом не робиш?

— Коби я годен,— кажу,— я би робив, а так самі видите, що не годен.

— То дай заліг,— каже вїт,— або підпишися на Грунт. Жидівське не сміє пропасти.

— Жидівське,— кажу,— не пропаде, а я на ґрунт не підписуюся, бо до того є сироти, не лиш я. Коли подужаю — а я жидові відроблю, ще й ка мату му заплачу.

Вїт насварив на мене та й пішов. Але жид поганий не ждав: в тиждень, чи як, прийшов мене орантувати. ...Записали і ґрунт, і хату в заліг". Іван аж заплакав від образи і болю так, що серце немов вискакувало з грудей.

А тут до нього прийшов колишній товариш Яків Нестерюк, посварив за те, що відписав землю за борги, назвав дурнем. Наступного дня з'явився жид, повернув папери на ґрунт, бо Яків заплатив Іванові борги і відпрацював за нього в лісі.

XIII

"Яків Нестерюк був з нашого села, парубок годний та щирий — такий уже щирий, що й не сказати". З ним Іван товаришував до армії, а коли прийшов у відпустку, то "не раз кортіло до його піти відвідати, та все не смів; така—то вже, бачите, натура. Якби був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачились".

Наступного дня Яків знову прийшов до Івана і сповістив, що на певний час, доки Іван слабкий, перебереться до нього жити, щоб доглядати і хворого, і його господарство.

" — А твоє ж господарство?

— За моє не журись: я і свого догляну, і тут буду. Так і завтра ночуюся хіба до тебе?..

Я хотів щось казати, але він не дав.

— Ти дурень! — каже, та й пішов, свищучи, у двері".

XIV

З Яковом у хаті повеселішало, до того ж він робив усю весняну польову роботу. Сестри Івана повернулися додому, і сам він став одужувати.

Аж ось Івана викликали до волості. Староста сказав хлопцеві, що його звільнили від подальшої служби в армії. Іван здивувався, яктаке може бути. А староста й відповів:

" — Я написав за тебе до міністерії, бо мені жандар їайвер усе уповів.

— Котрий то жандар? — питаю я.

— А той, що тебе на снігу замерзлого найшов. Я все знаю.

— Пане мій годний! — кажу я та й упав старості в ноги.— Пане мій добрий! Дай Христе —Боже аби ви ніколи на лихе місце не ступили!

— Годі вже, годі,— каже староста.— А тепер іди собі домів, женися та ставай на господаря. Вже доста бурлакувати — час раз і людьми стати!"

XV

Прийшовши додому, Іван все розповів Якову, той засмутився, що прийдеться розлучатися, адже тепер Іван одружиться. А Іван йому і каже: " — Дай свою сестру за мене.

— Ой?

— Табігме!

— А я що буду робити самий дома?

— Зо мною жити, коли ласка твоя. А ні — і ти женись, то станемо оба ґаздами.

— Гм! — каже Яків.

— Так, брате!

— Коли так, то хіба й я женяся?

— Ану, женися, братику,— без жарту.

— А даси за мене свою сестру?

— ...Хоть обі, любчику,— кажу я.— А я ж...

— Агов! — крикнув нам хтось з—за плечей...— Не роздавай усі, бо й мені треба лишити хоть одну!" Хлопці обернулися —а це той самий жандарм Тайвер. Іван почав дякувати йому за допомогу. А жандарм розповів, що теж звільнився зі служби, і сказав, що не хоче повертатися до своєї Німеччини, бо там у нього нікого немає. Тому він

вирішив тут оселитися, купити землю та господарювати, бо полюбив цей край.

"— Та—бо тобі треба женитися,— каже Яків до жандаря.— Без жінки не йде господарство в лад.

— А ти як гадав? — каже жандар.— Женитися — відки голова! Що, варе, моя Оленочка, та чарівочка, діє? — серце мое!

— Яка Оленочка? — питаю я.

— Або твоя сестра! — каже Тайвер.

— Як це?

— Отак це: ми двоє любимося, та й годі!"

Здивований Іван покликав сестру та й спитав, чи то правда, що він почув. Олена розгубилася, засоромилася і сказала, що не подивиться більш на жандарма, аби тільки брат не сердився. Хлопці засміялись, а Іван сказав, що він зовсім не проти того, щоб віддати сестру за жандарма. Але тільки за умови, що Олена буде дуже любити свого чоловіка.

XVI

Перед зеленими святками всі троє парубків приготувались до весілля. Особливо німець Тайвер: він не тільки купив собі ґрунт, хату і худобу, а навіть "руський" одяг.

Якось сиділи вони втрьох, міркували, кого взяти в дружки Івану на весілля, а в хату увійшла Марія, Якова наречена, і сказала, що Івана питає якийсь військовий, і описала зовнішність гостя: "Русявий, високий, очі — як ті оріялки сині, а як говорить, то., то ув одно моргає.

Я не побіг, а полетів з хати.

— Бая,— кажу,— пане мій годний, соколе мій ясний! Чи це ви, чи я п'яний?..

— Ба, це таки я сам. Наш регемент стоїть тепер у Черновцах. Я чув, що ти женишся, — бо я за тебе ув одно перевідував, — от і випросився на Нденьнаурльон, щоб то в тебе погуляти та вже погуляти! Чи добре я оце зробив?.." Тоній, жандарм, сміючись, запропонував Іванові впросити Баю стати дружкою. Бая з радістю погодився, як сам сказав, "упідскоки".

XVII

Всі троє парубків оженилися. "Такий—то вже тривок між нами любий та милий! І ґрунта маємо, і худобу, і пасіку, ще і ставок хочемо собі викопати. А з Тонієм та з Яковом жиємо собі, як ті рідні браття,— сказано: три як рідні брати". А у неділю збираються сім'ями, розмовляють, співають. Тоній Тайвер добре грає на скрипці, а Іванова Катерина, сестра Якова, гарно співає. Тільки часом Іван сумує і згадує свого покійного брата Онуфрія: "...не обізветься між нами, не подивиться очима тима тихими та любими, не промовить речами своїми добірними... А мені все здається, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти. Да, мабуть, не прийде вже, серце мое!"